

ASBJØRN STRANDBAKKEN

ØKONOMISK FAMILIERETT

2. utgave

FAGBOKFORLAGET

ASBJØRN STRANDBAKKEN

ØKONOMISK FAMILIERETT

2. utgave

FAGBOKFORLAGET

Forord

Siden februar 1992 har jeg med unntak for stipendiattiden – 1998–2001 – forelest i familierett ved Universitetet i Bergen. Denne boken bygger på forelesningene.

Opprinnelig begynte jeg på bokmanuskriptet sommeren 2004. Sommeren 2005 bearbeidet jeg deler av manuskriptet, men sommeren var for kort til å komme i nærheten av ferdigstilling. I årene etter medførte administrative oppgaver som prodekan og dekan at jeg var avskåret fra faglig aktivitet. I fritiden har jeg prioritert å være sammen med familien fremfor et manuskript. Boken har derfor blitt til etter at jeg fra 1. august 2017 gikk tilbake til stillingen som professor.

Det er en utfordring å skrive en bok som primært er rettet mot studenter som skal stifte bekjentskap med faget for første gang. Gjennom alle år har jeg hatt stor glede av å diskutere faglige spørsmål med studentene på mine kurs. Studentene er ikke blitt dårligere med årene, heller tvert imot. Dette medfører at man stadig blir utfordret til å tenke kritisk gjennom etablerte sannheter. Undervisningen og dialogen med studentene har vært en viktig inspirasjon for at jeg ville lage en bok i den tro at jeg kunne bidra til innlæringen av faget. Tidligere studenter vil kanskje kjenne igjen eksempler og figurer som er brukt i boken. Noen av disse er forbedret nettopp på bakgrunn av tilbakemeldinger om hva som er vanskelig, og hva som ikke fungerer i undervisningssammenheng.

Jeg har i fremstillingen bevisst valgt å bruke mange noter. Tanken bak dette er at leseren selv skal kunne etterprøve det som formidles. Det vil da også fremgå når det som formidles, er mine egne standpunkt. Slike standpunkt vil det alltid kunne være ulike oppfatninger om. Det er også vist til en rekke artikler mv. Dette primært for den som ønsker å fordype seg i enkelte spørsmål som er behandlet i boken.

Ved slutfasen av boken har jeg hatt bistand av stud.jur. Gunnhild Rokne Altenau. Hun har lest kritisk gjennom manuskriptet og kommet med utallige innspill for å forbedre språket mv. Hun har selv hatt gruppeundervisning i familierett, og jeg kunne ikke fått en bedre person til å bidra i prosessen. Jeg er deg stor takk skyldig, Gunnhild. De uklarheter og feil som gjenstår, står jeg selv inne for.

Jeg vil rette en stor takk til min kjære svigermor, Wenche Berstad, som på strak arm tok utfordringen med å lage forside til boken. Hjertelig takk!

Boken tilegner jeg min mor og min far. Selv om min far har gått bort, er det aldri for sent å være takknemlig overfor dem som allerede fra barndommen bidro til å lære meg forskjellen på rett og galt.

Asbjørn Strandbakken

Bergen, januar 2018

Siden 1. utgave kom ut i april 2018, er det vedtatt ny arvelov, lov 14. juni 2019 nr. 21 om arv og dødsboskifte. Loven trådte i kraft 1. januar 2021. Loven har også betydning for en del av de spørsmål som omhandler økonomisk familierett. I tillegg har det kommet til ny rettspraksis og litteratur som er innarbeidet. Jeg har ellers foretatt en kritisk gjennomgang av teksten. Første utgave ble anmeldt av Torstein Frantzen i FAB 2018 s. 361–365, og jeg har også vurdert innspill som fremkom i anmeldelsen. Fremstillingen er søkt ajourført til 1. mai 2021.

Ved denne utgaven har jeg fått utmerket hjelp av vitenskapelig assistent stud.jur. Trygve Opheim. Tusen takk for hjelpen!

Asbjørn Strandbakken

Bergen, april 2021

Innhold

Del 1 Introduksjon	15
Kapittel 1	
Faget familierett.....	17
1.1 Hva som behandles i familieretten.....	17
1.2 Fagets rettslige plassering.....	19
1.3 Samboerforhold.....	21
1.4 Fra registrert partnerskap til felles ekteskapslov	24
1.5 Veien frem mot ekteskapsloven fra 1991.....	26
1.6 Om ekteskapsloven av 1991.....	27
1.7 Litteratur.....	29
Kapittel 2	
Rettskilder og metode	31
2.1 Innledning.....	31
2.2 Juridisk metode	31
2.3 Faglige forventninger til en jurist	33
2.4 Rettskildene i familieretten	34
2.4.1 Generelt	34
2.4.2 Lovteksten	35
2.4.3 Forskrifter gitt med hjemmel i lov	35
2.4.4 Forarbeider til loven.....	36
2.4.4.1 Innledning	36
2.4.4.2 Hvilke forarbeider foreligger?.....	36
2.4.4.3 Hva inneholder forarbeidene?	37
2.4.4.4 Motstridende uttalelser i forarbeidene	38
2.4.5 Rettspraksis.....	39
2.4.5.1 Innledning.....	39
2.4.5.2 Hvordan kan rettspraksis bidra til løsning av rettssspørsmål?.....	40
2.4.5.3 Den rettskildemessige vekt	41
2.4.5.4 Rettspraksis i relasjon til ekteskapsloven.....	42
2.4.6 Forvaltningspraksis.....	43
2.4.6.1 Generelt	43
2.4.6.2 Forvaltningspraksis i forhold til ekteskapsloven	43
2.4.7 Privates praksis – sedvaner	43
2.4.8 Rettsoppfatninger – i juridisk teori og samfunnet som sådant.....	44
2.4.9 Reelle hensyn	46
2.4.10 Fremmed rett.....	46
2.4.11 Internasjonal påvirkning.....	47
2.4.12 Egne vurderinger.....	49

Del 2 Ekteskapets økonomiske rettsvirkninger	51
Kapittel 3	
Ektefellers underholds- og opplysningsplikt	53
3.1 Innledning	53
3.2 Underholdspliktens innhold	54
3.3 Opplysningsplikt om økonomiske forhold mellom ektefellene	58
Kapittel 4	
Representasjonsretten	63
4.1 Innledning	63
4.2 Innholdet i representasjonsretten	65
4.3 Virkningen av overskridelse av representasjonsretten og andre tilfeller hvor bare den ene er ansvarlig	69
4.4 Tilgrensende disposisjoner	70
4.5 Andre representasjonsregler?	72
Kapittel 5	
Eierforhold og formuesordning	75
5.1 Historisk tilbakeblikk	75
5.2 Noen rettspolitiske utgangspunkt	76
5.3 Eierforhold og formuesordning – begrepsbruk og presentasjon av grunnstrukturene	78
5.4 Eierforholdets betydning	79
Kapittel 6	
Eierforholdet til ektefellenes eiendeler	81
6.1 Innledning	81
6.2 Når eier en ektefelle et formuesgode alene?	81
6.3 Sameie	84
6.3.1 Hva er et sameie?	84
6.3.2 Når oppstår sameie?	85
6.3.3 Bestemmelse fra tredjemann som rettsstiftende moment for etablering av sameie	87
6.3.4 Avtale mellom ektefellene som rettsstiftende moment for sameie	87
6.3.5 Arbeid i hjemmet som grunnlag for å stifte sameie	89
6.3.5.1 Problemstilling og utgangspunkt	89
6.3.5.2 Arbeid i hjemmet som rettsstiftende moment etter el. § 31 tredje ledd	93
6.3.5.3 Oppsummering	97
6.3.6 Sameieandelens størrelse	98
Kapittel 7	
Råderett over ektefellenes eiendeler	101
7.1 Innledning	101
7.2 Rådighet over eiendeler en ektefelle eier alene	101

7.3	Rådighet over eiendeler som er i sameie mellom ektefellene	105
7.4	Nærmere om kravet til samtykke etter §§ 32 og 33	108
7.5	Virkningen av at det ikke foreligger samtykke.....	110
7.6	Kan rådighetsbegrensningene fravikes ved avtale?.....	112
7.7	Rådighetsbegrensningenes utstrekning i tid.....	112
Kapittel 8		
	Ektefellers gjeldsansvar	115
8.1	Lovens hovedregel.....	115
8.2	Når oppstår felles ansvar?.....	115
8.3	Særlig hjemmel for å stifte gjeld.....	118
8.4	Sameie og gjeldsansvar: forholdet utad	119
8.5	Sameie og gjeldsansvar: det interne rettsforholdet mellom ektefeller	120
8.6	Ansvar for lån i motsetning til pantsettelse av eiendeler til sikkerhet for lån.....	121
Kapittel 9		
	Ektepakt.....	125
9.1	Innledning.....	125
9.2	Hvorfor oppstilles det krav til ektepaktens form?	126
9.3	Formkravene til ektepakt.....	127
9.4	Rettsvern.....	130
9.5	Sletting av ektepakter.....	131
Kapittel 10		
	Gaver mellom ektefeller.....	133
10.1	Innledning.....	133
10.2	Hvilke gaver krever ektepaktens form?.....	134
10.3	Nærmere om gavebegrepet.....	136
10.4	Gavemottakerens ansvar overfor giverens kreditorer	139
Kapittel 11		
	Særeie.....	145
11.1	Innledning.....	145
11.2	Stiftelse av særeie.....	146
11.3	Særeiets omfang – tolkning av ektepakter og særeiepåbud	153
11.4	Ombytting og avkastning av særeiemidler	157
11.5	Endring av særeie til felleseie	159
11.6	Sameie og vederlag ved særeie	159
Kapittel 12		
	Avtaler om formuesordningen.....	163
12.1	Innledning.....	163
12.2	Formkrav til og tidspunktet for inngåelse av avtaler om formuesordningen	163
12.3	Hva regulerer avtaler om formuesordningen?.....	165
12.4	Hvorfor begrenset avtalefrihet?	166
12.5	Forholdet til dødsdisposisjoner	169

12.5.1	Innledning	169
12.5.2	Forholdet til formkravene	170
12.5.3	Forholdet til dødsgaver	170
12.6	Nærmere om de ulike alternativer	172
12.6.1	Fullstendig særøie	172
12.6.2	Delvis særøie	172
12.6.3	«Særøie i live – felleøie ved død»	178
12.6.4	Adgang til å sitte i uskifte med særøie	179
12.6.5	Avtale om at el. § 59 ikke skal gjelde	181
12.7	Ugyldighet	183
12.7.1	Innledning	183
12.7.2	Brudd på formkravene	183
12.7.3	Krenking av pliktdelelsreglene	184
12.7.4	Alminnelige avtalerettslige ugyldighetsregler	185
12.7.5	Avtaler i strid med loven	186
12.7.6	Ugyldighet som følge av «skuffeforbehold»?	188
Del 3 De økonomiske rettsvirkningene av separasjon og skilsmisse		191
Kapittel 13		
Deling av formuen – noen utgangspunkt		193
13.1	Innledning	193
13.2	Hvem kan kreve deling, og når kan det fremsettes et slikt krav?	194
13.3	Offentlig eller privat skifte?	196
13.4	Ektefellenes rådighet over egne eiendeler ved delingen	198
13.5	Delingens betydning for ektefellenes kreditorer	199
13.6	Oversikt over gjennomføringen av delingen	199
Kapittel 14		
Hvilken formue skal deles?		201
14.1	Utgangspunkt og hovedregel – likedeling, jf. el. § 58 første ledd første punktum	201
14.2	Avgrensning av delingsgrunnlaget i tid	202
14.3	Eiendeler som er unntatt fra deling etter særlig hjemmel	206
14.4	Verdsettelsen av delingsgrunnlaget	212
Kapittel 15		
Skjevdeling		215
15.1	Innledning	215
15.2	Lovens hovedregel: § 59 første ledd	216
15.3	Unntaket om at skjevdelingskrav kan avslås – § 59 andre ledd	226
15.4	Skjevdeling av verdier ervervet under ekteskapet?	230

Kapittel 16	
Gjeldsavleggelse.....	233
16.1 Innledning.....	233
16.2 Gjeldsavleggelse etter el. § 58 andre ledd	235
16.3 Felles gjeld	236
16.4 Gjeldsavleggelse etter § 58 tredje ledd	239
Kapittel 17	
Vederlagskrav	245
17.1 Innledning.....	245
17.2 De enkelte vederlagskrav.....	247
17.3 Vederlagskravenes stilling på skifte.....	255
Kapittel 18	
Fordeling av ektefellenes eiendeler	259
18.1 Innledning.....	259
18.2 Avtalefrihet og salgsrett.....	260
18.3 Hovedregelen om naturalutlegg	261
18.4 Unntak fra regelen om at eieren overtar egne eiendeler	262
18.5 Forholdet mellom naturalutlegg og det økonomiske oppgjøret.....	267
18.6 Eiendeler som er særreie.....	269
Del 4 Spørsmål, forkortelser og registre.....	273
Spørsmål for arbeid i kollokviegrupper.....	275
Forkortelser og registre	283
Forkortelser.....	283
Lover med forkortelser	284
Konvensjoner med forkortelser	286
Forarbeider.....	286
Litteratur.....	288
Domsregister	299
Norges Høyesterett	299
Lagmannsrett og tingrett.....	301
Statens sivilrettsforvaltning (vergemål).....	303
Trygderettens kjennelse.....	303
Danmark.....	303
Den europeiske menneskerettighetsdomstol	303
Lovregister	304
Stikkordregister	308
Vedlegg: Ektepaktskjema	316